IT. *ATTACCARE*, FR. *ATTACHER*: REEVALUARE ETIMOLOGICĂ

Simona GEORGESCU
Universitatea din București
simona.georgescu@lls.unibuc.ro

It. *attaccare*, Fr. *attacher*: Etymological Reassessment

By reconsidering the etymology of It. *attaccare*, Fr. *attacher*, the study aims to show that these verbs, along with their cognates, are based on a root whose original meaning was related to the concept of 'closeness', 'contact', as well as 'putting together'. The onomatopoeic origin of the root **tak*- explains all its different semantic evolutions: on the one hand, it could create verbs with the meaning 'to make a sound', 'to hit' or 'to collide'; on the other hand, it could generate the concept of 'effect' of such a collision or blow, namely 'piece' or 'incision' (cf. It. *tacca*), as well as 'stain' (cf. Fr. *tache*). The concept of 'piece' could restrain its meaning to 'piece of wood', and, by further specialisation, 'piece of wood used to assemble objects' (for instance, Sp. *taco*), hence 'nail' (Fr. *tache*). The majority of the cognate verbs of It. *attaccare* are derived from a noun designating a 'piece of wood used to assemble objects', but we can also assume that certain verbs in this family rely on a direct evolution from the more abstract idea of 'getting close', thus 'putting together'. By using the method known as comparative grammar–reconstruction, we propose a Proto-Romance form */tak'k-a-re/ ~ */at-tak'k-a-re/ 'to approach', 'to press', 'to put together'.

Keywords: *It.* attaccare*; Fr.* attacher*; etymology; comparative grammar-reconstruction; Proto-Romance.*

1. Problema etimologică și scopul lucrării

Verbul italian *attaccare* 'a lipi, a îmbina' și cognatul său francez *attacher* 'id.' au primit varii interpretări etimologice, traduse în lipsa unui acord

BDD-A32370 © 2020 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

în lexicografia istorică romanică. Totodată, ipotezele prezentate în dicționare sunt greu de susținut atât din punct de vedere fonetic, cât și semantic.

Astfel, $DELI_2$ explică verbul italian ca derivat de la *tacca* 'incizie, urmă', propunând ca originar sensul de 'a imprima o marcă pe țesături', ipoteză care prezintă dificultăți de ordin semantic. În primul rând, este greu de presupus ca o accepțiune circumscrisă unui domeniu lexical atât de specializat (corespunzând limbajului țesătorilor) să fi avut parte de o asemenea extindere semantică încât să devină principalul verb pentru acțiunea de 'a uni, a îmbina'. În al doilea rând, tipul de 'unire' pe care îl presupune 'imprimarea unei mărci pe țesătură' nu corespunde conceptului banal definit de *attaccare*, anume acela de a asambla două părți între ele, a lega două elemente cu ajutorul unui adeziv etc., acțiune al cărei rezultat se dorește a fi tocmai menținerea în contact a celor două părți implicate.

Pe de altă parte, fr. *attacher* 'a uni, a lega, a atașa' figurează în FEW (17, 195) între descendenții unui ipotetic etimon germanic **stakka* 'stâlp', postulându-se un sens inițial de 'a lega de stâlp'. Von Wartburg consideră verbul *estachier* 'a lega' drept formă intermediară între **stakka* și *attacher*. De această dată, conjectura rămâne incomplet justificată din punct de vedere fonetic: pe de o parte, formele germanice invocate pentru a susține această etimologie nu prezintă o geminată *kk* – necesară pentru a explica forma franceză –, ci consoană simplă (cf. FEW 17, 203b; TLF); pe de altă parte, prezența unui *a-* inițial, considerat drept simplu suplinitor al lui *es-*, este insuficient justificată (FEW 17, 204b; TLF). Pentru a susține ipoteza unei variații pe teren germanic *-kk-/-k-*, von Wartburg postulează o întărire fonetică expresivă, pe care o justifică prin efortul pe care îl presupune înfigerea în pământ a unui stâlp (FEW 17, 204a).[1]

Verbul istriot *tacar* 'a lega, a uni' (Rosamani)/ *tacà* (Pellizzer) este explicat ca derivat de la *tàca* 'pată' (Pellizzer).

Așadar, fiecare dintre cele trei verbe evident cognate a primit o interpretare etimologică diferită. Divergențele și, de altfel, impasul în care se află cercetările orientate strict către verbele în cauză pot fi însă depășite cu ajutorul unei perspective mai ample, panromanice, care ar permite stabilirea etimonului din care provin cele trei lexeme.

[1] Se cuvine să reținem conjectura unei intervenții expresive și a unei relații directe între efortul implicat de acțiune și expresia lexicală. Totuși, după cum vom vedea, ipoteza unui reflex lingvistic al unei realități extralingvistice s-ar justifica mai degrabă ca sprijin pentru conjectura unei origini onomatopeice a rădăcinii în sine, ca expresie a unei mișcări bruște – fie ea lovitură sau impact între două corpuri (*cf. infra*).

BDD-A32370 © 2020 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

Ne propunem să arătăm că verbul it. *attaccare*/ fr. *attacher* se încadrează într-o amplă familie romanică, alături de lexeme precum fr. *tache* 'pată', fr. *tache* 'cui', sp. *taco* 'bucată de lemn' etc. Aparenta divergență semantică se reduce, de fapt, la un număr limitat de direcții de evoluție, care nu depășesc limitele unor scheme conceptuale recurente la nivel indo-european.

Vom trece, așadar, în revistă, cuvintele romanice înrudite cu verbul istriot *tacar* / it. *attaccare* / fr. *attacher*, ceea ce va înlesni identificarea nucleului etimologic.

2. *Tac* – onomatopee

Von Wartburg (FEW 13/1, 31b-35a) stabilește o bază *takk*- de natură onomatopeică, din care derivă verbe galoromanice exprimând, în primul rând, mișcări bruște ca 'a lovi', 'a ciocni' sau 'a cădea' (producând un sunet) (*cf. infra*). Totodată, lexicograful pune în legătură această rădăcină cu *tokk*- (FEW 13/2, 3a-17a) și *tikk*- (FEW13/1, 326a-327b), ambele constituind baze pentru ample familii romanice. De altfel, von Wartburg nu este primul lingvist care stabilește aceste baze onomatopeice. Zamboni (1976: 172-173, *ap*. EWD, s.v. *tàch*), vorbește despre „un tipo *tik/tak/tok* che esprime un colpo che in relazione con la vocale apofonica sarà acuto, piatto, contundente". Baza *tac* fusese identificată de asemenea de Schuchardt (1898: 397), într-o notă despre it. *toccare*: „Wie *toquer* (und *toucher*) zu *toc toc*, so steht das in den franz. mdd. verbreitete *taquer* (und *tacher*) zu *tac tac*". Nu în ultimul rând, Carnoy (1917) stabilea un radical alternant **tuc-/tac-/tic*, de la care deriva verbele **tuccare/taccare/ticcare*, baze verbale continuate în limbile romanice (e.g. **tuccare* > fr. *toucher* 'a atinge', **ticcare* > fr. *enticher* 'a contamina', **taccare* > engad. *taccar* 'a cresta', cf. Carnoy, 1917: 272).

Limbile romanice înregistrează un număr semnificativ de cuvinte derivate de la o rădăcină **tak*-, care acoperă sensuri foarte asemănătoare celor subsumate familiei **tok*-. Dar, spre deosebire de **tok*-, al cărui statut de onomatopee este recunoscut de majoritatea lexicografilor, **tak*- nu are parte de o recunoaștere similară. Totuși, vom arăta că limbile romanice conduc spre stabilirea, în protoromanică[2] a unei rădăcini **tak*- de natură onomatopeică, ce va fi stat la baza unei familii deja create pe teren protoromanic.

[2] Prin acest termen ne vom referi la latina vorbită, aflată la baza limbilor romanice (la care se face referire, în special, prin sintagma „latină vulgară").

BDD-A32370 © 2020 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

Pentru demonstrarea statutului originar de onomatopee, vom apela la reprezentanții romanici de forma *ˊtacˋ*, pe care îi putem analiza fie drept continuatori ai unei protoforme ideofonice, fie drept rezultate ale unei tendințe poligenetice.

Astfel, româna înregistrează onomatopeea *tac*, care „imită zgomotul produs prin lovirea (la intervale regulate) a unui obiect (de lemn)" (DLR *s.v.*; cf. meglenorom. *tac-tuc*)[3] formă identică cu cea întâlnită în italiană, *tac*, ce reproduce „il rumore secco e leggero di qualcosa che cade, di una molla che scatta, e sim." ($DELI_2$). Fr. *tac* este explicat ca „onom. qui sert à exprimer un bruit sec" (*cf*. FEW 13/1, 31, *s.v. takk*-). Atât în catalană, cât și în spaniolă, onomatopeea *tac* e definită ca reproducând sunetul loviturilor puternice sau ale unei căderi („*tac-tac*: so repetit d'una cosa que topa, esp. dels cops que se donen tupan", cf. DECat 8, 189b; $DRAE_{23}$).

În această situație, putem presupune fie crearea independentă, spontană, a onomatopeei în fiecare limbă, fie continuarea unei baze protoromanice, supuse, eventual, unor procese de întărire fonetică. Onomatopeele nu sunt reproduceri exacte ale sunetelor din natură, ci transpunerea în matrițe preexistente a unor impresii fono-acustice. Prin urmare, prezența acestei onomatopee în toate domeniile geografice romanice nu poate fi tratată drept o simplă coincidență, ci este mult mai plauzibilă postularea unei matrițe fonetice de acest tip în protoromanică, de unde se moștenește și este în permanență reîntărită formal[4].

Pornind de la o bază simplă ce reproduce sunetul unei lovituri, se ajunge fără dificultăți la exprimarea loviturii în sine sau a acțiunii de a lovi (cf. Hilmer, 1918; Georgescu/Andor, 2019), fapt atestat în diverse zone ale României. De exemplu, AIS (1084) înregistrează expresiile *li kavre li si takúna* (238), *le táka barúfa* '(caprele) își dau lovituri cu capul' (385); în ladină se atestă verbele *tatšé/tacè* 'a lovi cu palma', *tacèr* 'a bătători (noroiul)', 'a biciui', 'a da palme', pentru care EWD stabilește drept ultim etimon o onomatopee. Pe teren galoromanic, von Wartburg (FEW, 13/1, 31) înregistrează

[3] Nu se poate ignora onomatopeea rom. *țac*, care exprimă zgomotul produs prin ciocnirea a două obiecte (metalice), sau prin tăierea unui material, sunetul produs de roata morii etc. (DLR, s.v.).

[4] Grammont (1901) arăta că onomatopeele nu au parte de același tratament fonetic pe care îl experimentează cuvintele obișnuite. Odată creată o onomatopee, omul va identifica sunetul din natură pe care îl reproduce strict în forma respectivă și îl va pronunța în mod identic (ex. *cucu* – în latină și în toate limbile romanice; la fel rom. *cucurigu* vs it. *cocorico*, sp. *quiquiriquí* etc.). Abia când onomatopeea își schimbă sensul într-atât încât să nu îi mai fie recunoscut statutul inițial, corpul ei fonetic va fi supus legilor obișnuite.

BDD-A32370 © 2020 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

verbe precum Montret *taquer* ‘a face zgomot’, Mignov. *taker* ‘a izbucni cu zgomot’ etc., care mențin transparentă originea onomatopeică. Întîlnim, de asemenea, expresii în care lexemul *ˈtacˈ* întrunește cele două sensuri, pocnet și lovitură: lütt.r. *fé tac èl main* ‘a lovi în mână’, Cantal *tac* ‘lovitură’, Belm. *tak* ‘id.’, Châten. ‘lovitură dată de ciocnirea cu un corp dur’ (FEW 13/1, 32a), Lallé *tacar* ‘a lovi’, Moselle *takey* ‘a lovi, a izbi’ etc. În spaniolă (regiunea Bilbao) se înregistrează același sens pentru substantivul *taco* (declarat „de origen incierto”), anume ‘lovitură seacă’ (DCECH 5, 369).

Odată stabilit caracterul onomatopeic al rădăcinii **tak*-, se cuvine să inventariem și alte cuvinte derivate din același etimon, pe de o parte pentru a arăta că it. *attaccare*/fr. *attacher* provin din această rădăcină, și, pe de altă parte, pentru a putea depista traiectoria semantică urmată de verbele în cauză.

3. **/Tak/*: de la ciocnire la contact

Onomatopeea care exprimă o lovitură sau impactul dintre două corpuri s-a putut lexicaliza, în Romania de Sud-Est, ca adverb cu sensul de ‘alături’, sau prepoziție ‘lângă’[5]: în dalmată *tak*/*tuoka* se înregistrează în textele culese de Bartoli (2000 [1906[1]]: 234, 253):

48 *la soa kuoza fero* ***tak*** *la bazalka,* “la sua casa e aderente alla chiesa”;
42 *ju vìs ko la buark* ***tuoka*** *la tára,* “vado colla barca terra terra”

Elmendorf (1951: 132) explică forma *tuoka* ‘aproape de, lângă’ ca fiind derivată de la *toccare*. Pe de altă parte, înregistrând forma *tak* cu același sens, emite opinia: „Possibly it is an independent «Schallwort» of the *tiktak*, *toc*, etc. type”. De fapt, presupusa derivare a lui *tuoka* din *toccare* nu se justifică, întrucât diftongul /-*uo*-/ reprezintă o evoluție regulată a lui /-*a*-/ în dalmată, ceea ce presupune o bază *taka*.

Limba istriotă pare să fi gramaticalizat acest uz, astfel încât *tacà* se folosește ca prepoziție cu sensul de ‘lângă’ (cf. Rosamani, Pellizzer).

Noțiunea de contact este, fără îndoială, cea aflată la baza acestor valori adverbiale sau prepoziționale. O dovadă importantă în acest sens găsim în limba istriotă, care întrunește atât prepoziția *tacà* ‘lângă’, cât și verbul *tacar* ‘a uni, a lega’. Coexistența acestor două valori în istriotă permite ipoteza

[5] Același tip de evoluție se atestă în cazul verbului protoromanic */tok’k-a-re/ (**toccare*) ‘a lovi’ > it. *toccare*, fr. *toucher*, sp. *tocar* ‘a atinge’, altfel spus, de la o mișcare bruscă, violentă, ca lovitura sau impactul dintre două corpuri, se ajunge la ideea de contact, apropiere lină.

BDD-A32370 © 2020 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

unui nucleu originar în protoromanică ce ar fi putut genera atât un verb ‘a pune împreună, a uni’, cât și un adverb ‘alături’ (de unde prepoziția ‘lângă’).

În acest sens, poate fi semnificativ verbul istroromân *tacni* ‘a atinge’ – cu varianta regională *taći* ‘id.’(*cf*. Sârbu/Frățilă 1998). Totodată, un indiciu important care ar permite susținerea acestei ipoteze este sensul atestat în v.fr. pentru verbul *atachier*, anume ‘a atinge’ (DEAFpré; cf. Godefroy 1, 466a), ceea ce pare să certifice drept sens vechi acela de ‘a stabili contactul’.

Altă mărturie pentru acest uz originar par a ne oferi cat. *atacar* și ast. *atacar*, a căror arie semantică circumscrie noțiunile de ‘a presa’, ‘a apăsa un obiect cu ajutorul altuia (pentru a-l face să fie mai compact)’, ‘a umple’ (DCVB) sau ‘a acoperi’ (în special în asturiană, cf. DGLA): în toate aceste cazuri este prezentă ideea de contact fizic, impact între două obiecte (*e.g*. sensul de ‘a acoperi o gaură umplând-o și apăsând bine’, cf. DGLA). Sensul de ‘a apăsa’, ‘a presa’ (de exemplu, pământul într-o groapă pentru a o astupa) se atestă de asemenea pentru cast. *atacar*, verb considerat de DCECH și $DRAE_{23}$ ca derivat de la *taco* ‘bucată de lemn’ (v. *infra*). Aceeași idee de ‘a apăsa pentru a face să fie compact’ se poate identifica în domeniul galoromanic, cf. v. fr. *tacquier* ‘a apăsa cu putere’ (TLF, *s.v*. *taquer*), ChâtillonS. *taqué* ‘compact (despre o pâine insuficient crescută)’, rouchi *taque* ‘bucată tare de pământ’, Guern. *taque* ‘id.’ (FEW 17, 294a, *s.v. *taikns*), sau romanș. *tach* ‘bucată compactă de zăpadă prinsă de talpa cizmei’ (HWBRätoromanisch).

Trecerea de la o onomatopee */*tak*/[6] la un verb */*tak’k-a-re*/ pe teren protoromanic nu presupune un proces evolutiv complicat, având numeroase paralele în limbile romanice (*e.g*. rom. *cioc* onom. – *a ciocni*, rom. *poc* – *a pocni*, sp. *top* ‘onomatopee ce reproduce sunetul unui impact’ – *topar* ‘a se ciocni’ etc.).

4. ‘Piesă folosită pentru asamblare’ → ‘a asambla’

Deși ipoteza formulată mai sus poate explica anumite forme verbale romanice, informațiile oferite de principalele idiomuri romanice central-occidentale conduc cercetarea într-o direcție ușor diferită.

În Georgescu/Andor (2019) descriam posibilele scheme cognitive derivate de la conceptul de ‘mișcare bruscă’, în genere exprimată printr-o onomatopee. Una dintre cele mai frecvente evoluții, bine atestată din punct de

[6] Pentru cuvintele recostruite în protoromanică pe baza metodei gramatică comparată–reconstrucție, vom folosi sistemul de notație fonologică adoptat de DÉRom (Buchi/Schweickard 2014).

BDD-A32370 © 2020 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

vedere tipologic, este reprezentată de schema conceptuală MIȘCARE BRUSCĂ → REZULTAT. Rezultatul poate consta, printre altele, într-un fragment dintr-un obiect rupt, tăiat, lovit, căzut (un obiect supus unei mișcări bruște), sau în urma pe care o lasă un asemenea obiect (de exemplu o pată sau o adâncitură în pământ).

Dacă ne raportăm la radicalul **tak*-, vom observa că în această ultimă categorie s-ar încadra it. *tacca* 'pată naturală pe pielea sau blana animalelor' și 'incizie făcută cu cuțitul, tăietură'[7], fr. *tache* 'pată'[8], sp. *tacha* și *taca*, ambele forme desemnând 'pata'[9], romanș. *tacca* 'incizie' și *tac* 'pată' (HWBRätoromanisch). Asocierea semantică dintre 'lovitură' și 'pată' poate fi ilustrată simplu cu ajutorul adjectivelor care se aplică merelor cu imperfecțiuni: acestea se desemnează fie ca *lovite*, *bătute* sau *atinse*, fie ca *pătate*. În acest caz, este evidentă relația dintre lovitura, impactul produs la căderea din pom și pata de culoare mai închisă, maronie, lăsată pe fruct.

După cum am menționat, noțiunea de 'rezultat' generat de o mișcare bruscă poate consta într-un fragment produs în urma impactului[10]. De aici, o specializare recurentă este cea de 'fragment de lemn', care poate avea parte de o specializare ulterioară cu sensul de 'băț' sau 'ciot'[11].

7 Prati (VEI) recunoaște originea onomatopeică a acestui termen, care inițial reproducea sunetul produs de o lovitură de cuțit, *tac* ('voce imitativa dell'intaccare col coltello', cf. VEI, s.v.). Totuși, $DELI_2$ optează pentru etimonul propus de REW (**taikka* 'a arăta') sau FEW (**taikns* 'semnal'). TLF respinge această propunere, susținând însă o ipoteză mai puțin plauzibilă, anume o formă **tagicare*, presupus derivat de la lat. *tangere*.

8 Fr. *tache*, fără îndoială, se explică atât fonetic, cât și semantic drept derivat de la o protoformă */'*takk*-a/ (paralel cu */tok'k-a-re/ > fr. *toucher*, recunoscut de von Wartburg ca derivat de la **tokk*-, rădăcină onomatopeică). Totuși, FEW îl consideră derivat de la un got. **taikns* 'semnal', și nu de la rădăcina *takk-.

9 Corominas/Pascual (DCECH 5, 370) consideră forma *tacha* 'pată' drept un galicism, în timp ce catalogheză drept formă autohtonă varianta *taca* 'id.', prezentă de asemenea în aragoneză și în asturiană. Totuși, *tacha* se atestă în texte cu două secole mai devreme decât *taca* (încă din *Cid*, cf. KastenCody; DCECH 5, 370; CORDE), întrunind un număr evident superior de ocurențe. Este posibil, prin urmare, ca ambele forme să fie autohtone. Pentru a explica variația fonetică, se pot invoca aceleași ipoteze ca cele emise în cazul alternanței **toco/tozo/tocho* (cf. Georgescu/Andor, 2019).

10 După cum arăta Hilmer (1918), o mișcare bruscă, precum căderea sau lovitura, se percepe odată cu bucățile rezultate în urma căderii (de aceea poate merge în două direcții, atât cauză → efect, cât și în sens opus, cf. lat. *spargere* 'a împrăștia (bucățile)' > rom. *sparge* 'a preface în bucăți').

11 Ca ilustrare pentru sensurile de 'fragment' și 'fragment de lemn' reținem cuvinte precum Nice *tacon* 'bucată', Barc. *tacoun*, Nice *tacon*, stéph. *tacoun* 'id.', Ponc. takõ 'bucată de lemn scurtă și groasă' etc. Lexemele enumerate sunt înregistrate de FEW s.v. **takko* 'baston'. Totuși, o evoluție de la 'baston' la 'bucată' nu este obișnuită și nu s-ar justifica nici pe baza unei

BDD-A32370 © 2020 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

Pe de altă parte, folosirea bucăților de lemn de diverse mărimi pentru îmbinarea și susținerea unor piese a putut duce la o specializare semantică în această direcție. Astfel se explică lexeme precum: fr.med. *tac* 'tijă de lemn folosită la asamblarea unor piese sau la acoperirea unei găuri', fr. *taquet* 'tijă mică', 'piesă de lemn care fixează o altă piesă', 'bucățică de lemn tăiată pentru a menține pe loc un obiect', sau chiar mal.saint. *taquet* 'zăvor' etc. FEW include aceste lexeme s.v. **stakka* 'stâlp' (cf. FEW 17, 196a), deși nu se justifică o bază cu /*s*-/ inițial în aceste cazuri[12].

În cadrul aceleiași leme, von Wartburg include termenii v.fr. *ataiche* 'stâlp', fr.med. *atacque* 'stâlp (de care se leagă ceva, sau care servește la fixarea unui obiect)', fr.med. *attache* 'ramură, tijă'. Același concept de 'a lega' se regăsește în termeni precum: fr. *estaiche* 'cordon folosit pentru încheierea paltonului', fr. *tache* (sec. XIII), v.occ. *stacha* 'piron', *estaca* 'legătură, agrafă', verdch. *étaiche* 'cordon, agrafă', occ. *estaco* 'curea folosită pentru a lega' etc. Totodată, se atestă fr. *attache* 'broșă, bijuterie care se prinde de haine', sau v.fr. *tache* 'ceea ce servește la asamblarea unor piese', dar și 'agrafă'.

Este demn de menționat faptul că aceeași formă, *tache* s.f. cu sensul de 'cui', atestată din v.fr. până azi, figurează ca intrare separată în FEW, între cuvintele cu etimologie necunoscută (FEW 22/2, 91-92)[13]. Totuși, după părerea noastră, termenul *tache* 'cui de lemn' se încadrează perfect în familia descrisă mai sus, desemnând piesa care servește la îmbinarea unor obiecte. În acest sens, sunt semnificative verbele derivate de la *tache* 'cui': v.occ. *tachar* 'a prinde în cuie', Alais *tachá* 'a fixa încălțămintea cu ajutorul cuielor'

asemănări, nici prin alt tip de proces asociativ. Singura posibilitate de a le pune împreună este dinspre conceptul general de 'fragment', spre 'fragment de lemn', iar de aici spre 'baston'. În aceeaș categorie se înscriu istriot. *taco* 'trunchi de lemn', 'ciot' (Rosamani; Pellizzer), bmanc. *takó* 'ciot', poit. *tacot* 'ciot mic', loch. *tacot* 'lemn cu noduri', centr. 'ciot de copac' etc. (FEW 17, 196b, s.v. **stakka*).

[12] Este adevărat că, alături de acești termeni, von Warburg notează cuvinte precum v.fr. *estaque* 'bucată mare de lemn', St.Omer *étaque* 'stâlp' și multe altele cu sensuri similare, care presupun, într-adevăr, o bază cu *s*- inițial. Totuși, termenii de tipul fr. *taquet* trebuie raportați la o bază */'*takk-(a)*/, ceea ce presupune încadrarea lor în familii distincte.

[13] În același articol figurează fr.med. *taiche*, *tache*, nant. Poit. *tache* 'cui cu capul lat, cu care se prind potcoavele', Abond. *tache de chariot* 'cui cu capul lat, folosit pentru prinderea roților carului', dauph. *tachi* 'cui pentru încălțăminte', vel. *tacha* 'cui, tijă de fier' etc. Spre deosebire de opțiunea lui von Wartburg de a declara cuvântul ca fiind de origine necunoscută, Godefroy și DEAFPré înregistrează lexemul tache 'cui' s.v. *tache* 'pată'. Formele galoromanice presupun o protoformă identică pentru cei doi termeni fr. *tache* 'cui' și *tache* 'pată'. Este posibil, așadar, ca inițial să se fi utilizat același termen pentru conceptul de 'rezultat', care apoi să se fi specializat în două direcții distincte, fără ca forma fonetică să sufere modificări.

BDD-A32370 © 2020 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

etc. De altfel, cuiul din lemn folosit pentru îmbinarea obiectelor este comun încă din Antichitate, fapt confirmat de arheologie. Termeni evident înrudiți, denotând același concept, se atestă în Iberoromania, sp. *tacha*, cat. *tatxa*[14].

O dovadă în plus asupra aparteneței la aceeași familie a cuvintelor fr. *tache* / sp. *tacha* / cat. *tatxa* 'cui' este existența numelui de agent v. fr. *atachier* cu sensul de 'muncitor specializat în fabricarea cuielor pentru atașarea metalelor pe piele', termen care stabilește exact legătura dintre această familie lexicală și *tache* 'cui' (deși von Wartburg îl include între termenii considerați descendenți din **stakka*).

Așadar, sensul de bază al acestor termeni galoromanici pare a fi fost cel de 'obiect folosit pentru a lega'. Existența unei forme precum art. *estac* 'lovitură' amintește originea onomatopeică a familiei și permite identificarea drept sens originar pe acela de 'rezultat al unei lovituri', de unde 'fragment, bucată'; după cum am văzut, de aici se poate lexicaliza cu sensul specializat de 'bucată folosită pentru a îmbina, a asambla'. După cum par să ateste cuvintele înregistrate de von Warburg s.v. **stakka*, cuvintele subsumate conceptului de 'a asambla' și-au putut extinde raza de aplicare asupra oricărui obiect folosit pentru asamblarea sau legarea unor elemente (de unde 'cordon' pentru îmbrăcăminte sau chiar sfoară cu care legi animalul, bunăoară). Verbul lütt. *atetši* înseamnă 'a prinde de un cui', iar fr. *atachier* se atestă încă din *Chanson de Roland* cu sensul de 'a fixa un obiect de altul', 'a lega un om sau un animal (de ceva)'.

Pentru a ajunge însă la o concluzie clară în privința statutului termenului fr. *attacher* (pentru care putem, deocamdată, alege oricare dintre variantele: derivat în franceză, derivat de la etimonul germanic **stakka*, refacere a lui *estachier* sau verb protoromanic), trebuie să investigăm eventualii cognați prezenți în celelalte limbi romanice.

Dacă ne întoarcem la domeniile Romania de Sud-Est și Italoromania, vom observa că atât istriota, cât și italiana oferă indicii importante: istriot. *tacar* arată că trebuie să pornim de la o rădăcină **tak*-, și nu **stak*-, cum par să indice anumite forme galoromanice. Italiana, pe lângă *attaccare*, înregistrează și verbul cu sens opus *staccare* 'a desprinde, a dezlega'. Prezența lui este o mărturie importantă în sensul stabilirii unei rădăcini **tak*-: în acest caz, este evident faptul că /*s*-/ nu face parte din rădăcină, ci reprezintă prefixul *ex*-, cu funcția lui separativă primară. Deși $DELI_2$ explică

[14] Corominas (DCECH 5, 368, s.v. tacha) nu respinge posibilitatea unei relații între sp. *tacha* 'cui mare cu capul lat' și *tacha* 'pată' (s.v. *tacha*), deși legătura semantică nu îi este clară. Câțiva ani mai târziu (DECat, s.v. *tatxa*), lexicograful va emite ipoteza unei relații între cat. *tatxa* 'cui' și *tac* 'băț', pe de o parte, și fr. *attacher* 'a lega, a uni', pe de altă parte.

BDD-A32370 © 2020 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

verbul ca fiind format de la *attaccare*, trebuie să presupunem existența anterioară a unei forme fără prefixul *ad-*, formă ce ar fi permis atașarea directă a prefixului *ex-*.

Limbile iberoromanice oferă și ele mărturii importante. Astfel, trebuie să încadrăm în această familie substantivul sp. *taco* 'bucată de lemn, metal sau alt material, scurt și gros, care se introduce într-o gaură'. Chiar dacă lexicografii nu au căzut de acord asupra etimologiei[15], termenul trebuie interpretat în lumina schemei LOVITURĂ (onom.) → REZULTAT. Definiția termenului galician *taco* permite identificarea punctului comun dintre cuvintele iberorormanice și cele galorormanice: 'bucată de lemn groasă și scurtă, *folosită în general pentru a acoperi o gaură sau a fi introdus într-un orificiu*' (DRAG). Definiția numelui cat. *tac* cuprinde o idee în plus, care atestă de fapt scopul introducerii bucății de lemn în orificiu și legătura cu verbul it. *attaccare* / fr. *attacher*: „bucată de lemn sau din alt material care se introduce într-o gaură pentru a evita să se miște sau să se separe obiecte care trebuie să stea îmbinate" (DCVB)[16].

Totodată, semnificativă din acest punct de vedere este explicația oferită de Covarrubias (1611), care definea termenul *taco* drept „el tarugo con que apretamos alguna cosa, del verbo fr. *attacher*". Ceea ce este de reținut de aici e relația pe care o stabilește cu verbul *attacher*, deși direcția evolutivă este opusă celei sugerate de lexicograf: astfel, nu *taco* provine de la *attacher*, ci verbul fr. *attacher* este probabil construit pe cognatul francez al subst. *taco*, *tache*.

În mod paralel, verbul sp. *atacar* 'a lega, a prinde cu o agrafă, a ajusta pe corp o piesă de îmbrăcăminte (în special cu ajutorul unei broșe sau agrafe)' se dezvăluie ca fiind derivat de la *taco*. Putem întrevedea același concept original de 'a uni, a lega, a îmbina', acesta fiind, de altfel, primul sens cu care se atestă *atacar* (sec. XV). Corominas/Pascual presupun o derivare de la *taco* în sensul de 'nasture', deși recunosc faptul că acest sens nu se atestă, dar, conjecturează ei, "es probable dada la forma de los botones

[15] Substantivul sp. *taco* 'bucată de lemn' a primit diverse interpretări etimologice, pornind de la Diez (EWR), care îl punea în relație cu it. *tacco* 'toc', tacca 'incizie', fr. *tache* 'pată' și sp. *tacha* 'id.', până la Corominas/Pascual (DCECH), care resping orice relație etimologică și susțin originea onomatopeică. Totuși, așa cum am încercat să arătăm, natura onomatopeică nu exclude înrudirea cu lexemele romanice menționate de Diez, ci dimpotrivă – atâta timp cât plasăm originea sa în perioadă protoromanică sau chiar anterioară.

[16] În ceea ce privește originea termenului cat. *tac* 'bucată de lemn', Corominas (DECat 8, 187a) afirmă „no hi ha dubte que (…) es nota la intervenció, probablemente creativa, de factors onomatopeics".

BDD-A32370 © 2020 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

antiguos, semejantes a un zoquete o tarugo". Totuși, verbul trebuie pus în legătură cu lexemele galoromanice atestate cu sensul de 'broșă', 'agrafă' (*v. supra*). Astfel, verbul sp. *atacar* se poate interpreta pornind de la *taco*, însă nu cu sensul de 'nasture', ci cu semnificația pe care o considerăm primară, de 'bucată de lemn, metal sau alt material, care se potrivește într-o gaură'. Fără îndoială, această prindere în gaură nu se făcea cu alt scop decât acela de a îmbina, a asambla două piese. Sensul de 'broșă' trebuie să reprezinte o restrângere semantică de la sensul de 'piesă care servește la îmbinarea/atașarea/legarea unor obiecte', în speță, a unei piese vestimentare.

5. Concluzii

Verbele istriot. *tacar*, it. *attaccare*, fr. *attacher*, cat. *atacar*, sp. *atacar* și ast. *atacar* conduc către o bază comună. Prin metoda gramatică comparată–reconstrucție, putem reconstrui o formă verbală protoromanică */*tak'k-a-re*/ (*cf*. istriot.) ~ */*at-tak'k-a-re*/ (lat.vulg. **attaccare*, cf. it. *attaccare*, fr. *attacher*, sp. *atacar*). Prefixul *ad-*, fără îndoială prezent în cea de-a doua formă, potențează ideea de mișcare către un punct, apropiere de o țintă sau între două obiecte (menite să intre în contact și să rămână în această poziție).

Pentru explicarea acestor protoforme trebuie să luăm în considerare ambele ipoteze pe care le-am formulat. Astfel, după cum am arătat, istriot. *tacar*, ast. *atacar*, dar și, parțial, cat. *atacar*, presupun sensul inițial de 'a apropia', 'a presa', 'a face să fie compact'. Pe de altă parte, mărturiile lexicale din jurul verbelor it. *attaccare* (dar și *staccare*), fr. *attacher*, sp. *atacar* presupun o derivare de la conceptul de 'piesă folosită pentru îmbinarea a două obiecte'. Pe baza substantivelor trecute în revistă (e.g. fr. *taquet* 'tijă', *tache* 'cui/tijă', sp. *taco* 'bucată de lemn (folosită pentru a îmbina două elemente)', gal. *taco* 'id.' etc.) se poate reconstrui forma protoromanică */'takk-u/ ~ */'takk-a/ 'bucată de lemn (cui / tijă/ etc.) folosită pentru îmbinarea obiectelor'.

O paralelă semantică sugestivă o reprezintă cat., sp., ptg. *pegar* 'a lipi', provenit din lat. *picare* 'a lipi cu smoală', la rândul lui derivat de la substantivul *pix* 'smoală'. Așadar, la fel ca în cazul lui *attaccare* și a cognaților lui, evoluția ar urma o traiectorie de tipul INSTRUMENT FOLOSIT ÎN ACȚIUNE → ACȚIUNEA ÎN SINE.

După cum am arătat, */*ťakk-a*/, */*ťakk-u*/, având sensul de 'bucată de lemn folosită la îmbinarea pieselor, cui', reprezintă, cel mai probabil, o

BDD-A32370 © 2020 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

dezvoltare potrivit schemei conceptuale MIȘCARE → REZULTAT, pornind de la ideea de lovitură sau impact, exprimată prin onomatopeea */*tak*/. Totodată, aceeași onomatopee pe care o presupunem ca originară a putut evolua către exprimarea ideii de 'apropiere', de unde valorile atestate în dalmată și istriotă. Este posibil, așadar, ca ambele valori originare să fi constituit nucleul semantic aflat la baza verbelor romanice: pe de o parte avem verbe care atestă evoluția CONTACT → A PUNE ÎN CONTACT → A PRESA / A APĂSA, iar pe de altă parte, majoritatea idiomurilor romanice par a atesta o traiectorie semantică de tipul INSTRUMENT FOLOSIT PENTRU A ÎMBINA → ACȚIUNEA DE A ÎMBINA.

Prin urmare, protoforma ar trebui să reconstituie nucleul semantic ce a permis evoluția în cele două direcții: protorom. */*tak'k-a-re*/ ~ */*at-tak'k-a-re*/[17] 'a apropia', 'a presa', 'a îmbina'. Anumite verbe (cat., ast. *atacar*) continuă și dezvoltă sensul de 'a apropia', 'a presa', în timp ce restul idiomurilor romanice prezentate continuă sensul de 'a uni, a lega, a îmbina', întărit de substantivele conservate în aceste limbi cu un sens apropiat (de tipul 'piesă folosită pentru a îmbina').

Pentru explicarea formei v.fr. *estachier*, paralelă cu *attacher* și exprimând un sens apropiat, 'a atașa, a lega', se impune să pornim de la o bază paralelă **stak*-. Nu negăm posibilitatea ca aceasta să fie o variantă a lui **tak*-, reflectând o alternanță bine atestată în proto-indo-europeană (e.g. **(s)kep- / *(s)kop- /*(s)kap-*; **(s)p(h)el-* etc, *cf*. Pokorny). Totuși, verbele *estachier* și *attacher* nu trebuie privite ca identice, așa cum propunea FEW. *Attacher* face parte dintr-o familie romanică bine reprezentată în toate domeniile geografice (Romania de SE, Italoromania, Galoromania, Iberoromania), avându-și originea în protorom. */at-tak'k-a-re/ 'a apropia', 'a presa', 'a îmbina'. *Estachier*, atestat în domeniul galoromanic și iberoromanic (*estacar* 'a fixa în pământ un par și a lega de el un animal') pornește de la o bază etimologică diferită.

De altfel, sensurile verbelor *attacher* și *estachier*, deși apropiate, nu sunt identice: *estachier* atestă destul de limpede sensul inițial de 'a lega de un stâlp', la fel ca și varianta spaniolă, în timp ce *attacher* și toți cognații lui denotă îmbinarea a două piese, asamblarea unui întreg (cu ajutorul cuielor, a tijelor sau a altor piese). Indiferent că s-a putut produce o contaminare între cele două verbe galoromanice în diverse epoci, suntem de părere că originea lor nu trebuie raportată la același etimon.

[17] Transpuse în varianta tradițională, cele două forme ar fi notate: lat. vulg. **taccare* / **attaccare*.

BDD-A32370 © 2020 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

Referințe bibliografice:

AIS = JABERG, Karl, JUD, Jakob 1928–1940: *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*, 8 vol., Zofingen, Ringier.

BARTOLI, Matteo Giulio, 2000 [original german: 1906]: *Il dalmatico. Resti di un'antica lingua romanza parlata da Veglia e Ragusa e sua collocazione nella Romània appennino-balcanica*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana.

BUCHI, Éva, SCHWEICKARD, Wolfgang (edd.) 2014: *Dictionnaire Étymologique Roman (DÉRom). Genèse, méthodes et résultats*, Berlin, De Gruyter.

CARNOY, Albert J. 1917: *Apophony and Rhyme Words in Vulgar Latin Onomatopoeias*, în „The American Journal of Philology", XXXVIII 3, pp. 265-284.

CORDE = Real Academia Española, *Corpus diacrónico del español (CORDE)*, Madrid, Real Academia Española, 2002–, http://www.rae.es [último acceso: 11.09.2020].

COVARRUBIAS OROZCO, Sebastian (de) 1611: *Tesoro de la lengua castellana o española*, Madrid, Sánchez.

DCECH = COROMINAS, Joan, PASCUAL, José Antonio 1980–1991: *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, 6 vol., Madrid, Gredos.

DCVB = ALCOVER, Antoni Maria, MOLL, Francesc de Borja 1930–1962: *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vol., Palma de Mallorca, Miramar.

DEAFPré = *Dictionnaire Étymologique de l'Ancien Français, Matériaux*, Heidelberg, Université de Heidelberg, 2010–, http://deaf-server.adw.uni-heidelberg.de [último acceso: 4.09.2020].

DECat = COROMINES, Joan 1980–2001: *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 10 vol., Barcelona, Curial.

$DELI_2$ = CORTELAZZO, Manlio, ZOLLI, Paolo 1999[2]: *Dizionario etimologico della lingua italiana*, Bologna, Zanichelli.

DGLA = GARCÍA ARIAS, Xosé Lluis 2002–2004: *Diccionario general de la lengua asturiana*, Oviedo, Editorial Prensa Asturiana.

DIEZ, Friedrich 1853: *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen*, Bonn, Adolph Marcus.

DLR = IORDAN, Iorgu, et al. 1965–2010: *Dicţionarul limbii române. Serie nouă (D–E; L–Z)*, București, Academia Română/Editura Academiei Române.

$DRAE_{23}$ = Real Academia Española 2014: *Diccionario de la lengua española*, Madrid, Espasa.

DRAG = Real Academia Galega 1997: *Dicionario da Real Academia Galega*, La Coruña, Real Academia Galega.

ELMENDORF, John V. 1951: *An etymological dictionary of the Dalmatian dialect of Veglia*, Chapel Hill, University of North Carolina.

EWD = KRAMER, Johannes (dir.) 1988–1998: *Etymologisches Wörterbuch des Dolomitenladinischen*, 8 vol., Hamburgo, Buske,.

FEW = WARTBURG, Walther von, et al. 1922–2002: *Französisches Etymologisches Wörterbuch. Eine darstellung des galloromanischen sprachschatzes*, 25 vol., Bonn/Heidelberg/Leipzig-Berlin/Basilea, Klopp/Winter/Teubner/Zbinden.

BDD-A32370 © 2020 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)

GEORGESCU, Simona, ANDOR, Patricia 2019: *El cast.* **tocho** *y su familia románica. Apuntes etimológicos*, în Buzilă, Paul (ed.), *Studii de romanistică. Omagiu Profesorului Coman Lupu la 70 de ani*, Editura Universității din București, pp. 125-139.

GODEFROY, Frédéric, 1881–1895: *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IXe au XVe siècle*, 8 vol., Paris, Vieweg.

GRAMMONT, Maurice 1901: *Onomatopées et mots expressifs*, în „Revue des langues romanes" XLIV, pp. 97-158.

HILMER, Herman 1918: *The origin and growth of language*, in „The Journal of English and Germanic Philology", XVII, pp. 21-60.

HWBRätoromanisch = BERNARDI, Rut / DECURTINS, Alexi, EICHENHOFER, Wolfgang, SALUZ, Ursina, VÖGELI, Moritz 1994: *Handwörterbuch des Rätoromanischen. Wortschatz aller Schriftsprachen, einschliesslich Rumantsch Grischun, mit Angaben zur Verbreitung und Herkunft*, 3 vol., Zurich, Offizin.

Kasten/Cody = KASTEN, Lloyd A., CODY, Florian J. 2001[2]: *Tentative dictionary of medieval Spanish*, New York, The Hispanic Seminary of Medieval Studies.

Pelizzer = PELLIZZER, Antonio, PELLIZZER, Giovanni 1992: *Vocabolario del dialetto di Rovigno d'Istria*, 2 vol., Trieste/Rovigno, Università popolare di Trieste/Centro di ricerche storiche.

REW$_3$ = MEYER-LÜBKE, Wilhelm, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Winter, [3]1930–1935.

Rosamani = ROSAMANI, Enrico 1958: *Vocabolario giuliano dei dialetti parlati nella regione giuliano-dàlmata, quale essa era stata costituita di comune accordo tra i due Stati interessati nel convegno di Rapallo del 12-12-1920*, Bologna, Capelli.

SÂRBU, Richard, FRĂŢILĂ, Vasile 1998: *Dialectul Istroromân. Texte şi glosar*, Timișoara, Amarcord.

SCHUCHARDT, Hugo 1898: *It.* toccare *u.s.w*, în „Zeitschrift für Romanische Philologie" XXII, p. 397.

TLF = IMBS, Paul, QUEMADA, Bernard (dir.) 1971–1994: *Trésor de la langue française. Dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle (1789–1960)*, 16 vol., Paris, Éditions du CNRS/Gallimard.

VEI = PRATI, Angelico 1951: *Vocabolario etimologico italiano*, Torino, Garzanti.

ZAMBONI, Alberto 1976: *L'etimologia*, Bologna, Zanichelli.

BDD-A32370 © 2020 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:48 UTC)